

УДК 630*62

А. М. Фітісов,

аспірант, Житомирський національний агроекологічний університет, м. Житомир

ТЕНДЕНЦІЇ ЛІСОКОРИСТУВАННЯ У ЖИТОМИРСЬКІЙ ОБЛАСТІ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

A. Fitisov,

postgraduate, Zhytomyr National Agroecological University

TENDENCIES OF FOREST UTILIZATION IN ZHYTOMYR REGION UNDER CONDITIONS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

У статті досліджено тенденції лісокористування у Житомирській області. Досліджено понятійний апарат стосовно зазначеної проблеми. Проведено аналіз діяльності підприємств, що віднесені до сфери управління. Особливо подано характеристику потужностей підприємств лісової галузі області та видів продукції, що виготовляється. Наведено динаміку загибелі лісових культур та насаджень за період 2014—2016 рр. від пожеж, несприятливих погодних умов, хвороб та шкідників лісу. Обумовлено пріоритетність розробки та впровадження біологічних засобів і методів боротьби із шкідливими комахами та хворобами лісу. Показано динаміку заготівлі лісових ресурсів побічного користування та другорядних лісових матеріалів (гриби, ягоди, лікарські рослини, плоди, деревні соки, новорічні ялинки). Наведено оцінку налагодження лісової інфраструктури у Житомирській області.

The article investigates the trends of forest utilization in Zhytomyr region. The framework of concepts concerning to this problem is investigated. The activity of the enterprises, falling into the sphere of management has been analyzed. A separate description is given to the capacity of the region the forest industry enterprises and the types of products being produced. The dynamics of forest crops and plantations losses caused by fires, unfavorable weather conditions, diseases and forest insects for the period of 2014—2016 is presented. The priority is given to the development and implementation of biological agents and methods for controlling harmful insects and diseases of the forest. The dynamics of harvesting minor forest resources products (mushrooms, berries, medicinal plants, fruits, tree juices, Christmas trees) is shown. The estimation of forest infrastructure development in Zhytomyr region is presented. It is established that today there is a number of problems in the forestry complex of Zhytomyr region. First of all, it is the control over the effective use of forest resources. It is important to stop uncontrolled cutting in the forestry's of the region. This problem is the topical issue for the rest of Ukraine as well. So it is solved in a centralized manner. Secondly, the forests of the region are sensitive to diseases, pests and natural conditions. Currently, forest protection is measures are using taken biological agents and methods. However, on investigating the trends of forest management, it can be argued that Zhytomyr region has a strong potential for entrance to international markets of forest products.

Ключові слова: лісокористування, сталий розвиток, екоменеджмент, лісові ресурси, лісова інфраструктура.

Key words: forest utilization, sustainable development, eco-management, forest resources, forestry infrastructure.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

З кожним роком роль лісів зростає. Науковці акцентують на небезпеках посилення техногенного впливу вітчизняної промисловості на довкілля. Основою національної лісової стратегії України є збільшення площі земель, вкритих лісовою рослинністю, до оптимального рівня у різних природних зонах. У контексті вищенаведеного, важливою умовою є зупинка неконтрольованих рубок у лісах. Можливим шляхом покращення ситуації, що склалася, та приведення лісокористування до вимог сталого розвитку є запровадження екологічного менеджменту. В регіонах, де ліс виступає сиро-

винною базою лісогосподарського комплексу, місцем зайнятості місцевого населення і джерелом поповнення бюджетів різних рівнів, важливого значення набуває проведення всебічного аналізу лісокористування. Правильний вектор використання лісосировинного потенціалу дозволить підвищити благополуччя місцевого населення та забезпечити еколого-економічну рівновагу території.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий внесок у становлення менеджменту у лісовому господарстві належить О. Голубу, Б. Данилишину, Н. Зіновчук, Є. Мішеніну, І. Лицуру, О. Фурдичку, Є. Ходаківському та іншим науковцям. Проте вважаємо за необхід-

Таблиця 1. Динаміка загибелі лісових культур, насаджень за період 2014–2017 рр.

Показник	Роки					
	2014		2015		2016	
	га	га	у % до 2014 р.	га	у % до 2015 р.	у % до 2014 р.
Загиблих від пожеж	42	130	309,5	275,7	212,1	656,4
Загиблих від несприятливих погодних умов	245	547	223,3	414	75,7	169,0
Загиблих від хвороб та шкідників лісу	759	1002	132,0	1317,2	131,5	173,5
Всього загиблих лісових насаджень	1384	1839	132,9	2324,4	126,4	167,9

Джерело: розраховано за даними Головного управління статистики у Житомирській області.

не провести аналіз тенденції лісокористування у Житомирській області в умовах сталого розвитку.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою даного дослідження є дослідити тенденції лісокористування у Житомирській області. Для досягнення мети було встановлено такі завдання: аналіз діяльності державних підприємств, які віднесені до сфери управління; дослідження методів захисту лісових культур; аналіз динаміки заготівлі лісових ресурсів побічного користування.

У процесі реалізації поставленої мети використано загальнонаукові та спеціальні методи наукових досліджень. За допомогою абстрактно-логічного та історичного методів досліджено тенденції лісокористування у Житомирській області. Статистичний метод використано для аналізу динаміки загибелі лісових культур та заготівлі лісових ресурсів побічного користування у Житомирській області.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі дослідження тенденцій лісокористування для початку необхідно визначитися із термінологічним апаратом. Під лісокористуванням розуміють галузь лісництва, яка включає в себе розвиток і поліпшення методів висадки, захисту, проріджування, контролю за пожежами, рубки, вилучення та переробки деревини [1]. Разом із тим, науковці у своїх працях зазначають, що до лісокористування слід віднести збирання ягід, грибів, лікарських трав тощо. Тому ми пропонуємо розглядати цю дефеніцію більш широко, включаючи заготівлю лісових ресурсів побічного користування та другорядних лісових матеріалів.

Одним із пріоритетних напрямів у сфері лісокористування є контроль за ефективним використанням лісових ресурсів на державних

підприємствах, які віднесені до сфери управління. Цими підприємствами щороку заготовлюється 1300,0 тис. м³ деревини від рубок головного користування, а 300,0 тис. м³ переробляється в цехах підприємств. Решта деревини реалізовується споживачам у круглому вигляді. За рік, як правило, реалізується більше 2 млн м³ такої деревини [3].

Для забезпечення випуску продукції, яка б відповідала світовим

стандартам, на державних підприємствах діє 340 одиниць сучасних деревообробних верстатів, 20 спеціалізованих поточних ліній з випуску обрізних пиломатеріалів та заготовок для європіддонів, три лінії з виготовлення панелі, ламелі, індустріального, мозаїчного та штучного паркету, 36 сучасних сушильних камер. Виготовляється майже півсотні видів продукції переробки [3]. Відтак стверджуємо, що продукція, вироблена у Житомирській області є конкурентоспроможною на світовому ринку. Також слід зауважити, що наведене вище дозволить переробляти продукцію а місці. Як стверджують науковці, саме така діяльність спрямована на закріплення та диверсифікацію місцевої економіки.

З метою формування прозорого ринку деревини, орієнтованого на потребу внутрішнього товаровиробника, державні підприємства, які входять до сфери управління щоквартально проводять відкриті аукціонні торги з продажу круглого лісу. Деревина, яка не знайшла свого споживача в Україні, експортується іноземним фірмам [3]. Проте стверджуємо, що для того, щоб забезпечити високу якість продукції лісового господарства не достатньо лише подбати про новітнє обладнання. Дуже важливо слідкувати за якістю деревостанів.

Важливим напрямом лісогосподарської діяльності є захист лісів від шкідників та хвороб. Відповідно до досліджень науковців, у зоні інтенсивного використання лісових ресурсів проводяться заходи щодо попередження розвитку небезпечних хвороб та масового розмноження потенційних шкідників лісу, що забезпечує охорону та покращення якісного складу лісових ресурсів [4]. У таблиці 1 наведено динаміку загибелі лісових культур та насаджень у 2014–2016 рр.

З даних таблиці 1 видно, що площі загиблих лісових насаджень останніми роками мають тенденцію до збільшення (з 1384 га у 2014 р. до 2324,4 га у 2016 р.). Хвороби та шкідники є ос-

Таблиця 2. Заготівля лісових ресурсів побічного користування та другорядних лісових матеріалів

Показник	Роки					
	2014		2015		2016	
	т	т	у % до 2014 р.	т	у % до 2015 р.	у % до 2014 р.
Гриби	415	238,3	57,4	226	94,8	54,5
Ягоди	2348	1537,5	65,5	5374	349,5	228,9
Лікарські рослини	229,2	223,4	97,5	192	85,9	83,8
Плоди	10	-	-	-	-	-
Деревні соки	23,7	11,5	48,5	9	78,3	38,0
Новорічні ялинки тис. шт.	34	40,2	118,2	36	89,6	105,9

Джерело: розраховано за даними Головного управління статистики у Житомирській області.

новною причиною загибелі лісових насаджень. Провівши аналіз динаміки загибелі лісових культур у 2014—2016 рр., встановлено, що більше 50% проблем пов'язані саме із шкідниками та хворобами. В 6,5 разів зросла площа лісів, що загинули внаслідок пожеж (із 42 га у 2014 р. до 275,7 га у 2016 р.). слід також зазначити, що збитки від пожеж у Житомирській області сягали близько мільйона гривень щорічно. Несприятливі погодні умови стали причиною загибелі 414 га лісових насаджень у 2016 р., що майже вдвічі більше ніж у 2014 р. Загальна ж площа осередків шкідників та хвороб лісу в насадженнях Житомирського обласного управління лісового господарства станом на 1 січня 2017 року становить 32,5 тис. га (шкідників лісу — 7,6 тис. га, хвороб лісу — 24,9 тис. га).

Слід зауважити, що враховуючи особливості збору та оприлюднення статистичної інформації, актуальні дані (станом на травень 2018 року) щодо обсягів захворюваності лісових насаджень, отримати досить складно. Брак повної інформації на ряду із наявністю чисельних візуальних підтверджень так званого "всихання лісів", викликає досить негативне ставлення громадськості до роботи лісогосподарських підприємств. При цьому дієві механізми боротьби із шкідниками, які врахували б екологічні, економічні та соціальні наслідки їх поширення, досі не розроблені.

За даними Державного агентства лісових ресурсів України, пріоритетним напрямом діяльності лісозахисної служби є розробка і впровадження біологічних засобів і методів боротьби із шкідливими комахами та хворобами лісу. Такі засоби не шкідливі для довкілля і застосовуються в лісах, де використання хімічних методів боротьби заборонено. Пропаганда захисту лісів здійснюється через працівників державної лісової охорони, інженерно-технічних працівників лісового господарства, природоохоронних організацій із залученням

преси та місцевого радіо і телебачення [5]. Така тенденція є позитивною, оскільки світова спільнота відмовляється від використання хімічних засобів захисту, тому що останні наносять надзвичайно велику шкоду навколишньому природному середовищу.

Окрім боротьби із шкідниками, у Житомирській області активно ведуться роботи щодо налагодження інфраструктури. За останні дев'ять років підприємствами Житомирського обласного управління лісового господарства побудовано 389,64 км лісових автомобільних доріг з твердим покриттям. За допомогою відповідної спеціалізованої техніки

нарощуються обсяги та якісніше здійснюється дорожнє будівництво. Як стверджує керівництво Житомирського обласного управління лісовим та мисливським господарством, створення оптимальної сітки лісових доріг слугує економічному розвитку лісогосподарських підприємств. В першу чергу налагодження дієвої інфраструктури у лісах сприятиме комфортному сполученню між населеними пунктами. Також здешевлюються витрати на проведення робіт, забезпечується доступ до сировинних ресурсів та рекреаційного споживання лісу.

Рекреаційне лісокористування останнім часом набуває все більшої важливості. Через надмірну загазованість повітря та забруднення довкілля збільшуються потреби перебування міського населення у природному середовищі, а саме у лісах. Проте науковці акцентують на тому, що неорганізований розвиток рекреаційної діяльності може призвести до деградації лісових екосистем в місцях інтенсивного навантаження [2]. Тому вважаємо, що необхідно розраховувати синергетичний ефект розвитку інфраструктури лісу задля зменшення антропогенного навантаження на ліси.

Досліджуючи продукцію лісового господарства дуже важливо проаналізувати споживання недеревної продукції лісу (гриби, ягоди, соки тощо). У таблиці 2 наведено динаміку заготівлі ресурсів побічного користування та другорядних лісових матеріалів.

З даних таблиці 2 видно, що обсяги збирання грибів за період 2014—2016 рр. зменшилися майже вдвічі. У 2016 р. населенням Житомирської області було зібрано 226 т грибів. На нашу думку, це пояснюється недосконалістю контролю за обліком їх заготівлі. Слід зауважити, що гриби та ягоди накопичують велику кількість радіації. Тому варто приділяти велику увагу перевіркам якості таких товарів, що потрапляють до споживача. Адже у контексті сталого лісокористування обов'язковим є і

соціальний фактор, що визначає якість життя населення. Обсяги заготівель деревних соків також зменшилися на 62%. Споживання ж ягід навпаки збільшилось на 229% і у 2016 р. населенням зібрано 5,4 тис. т. Що ж стосується продажу новорічних ялинок, то за останні три роки не спостерігається суттєвих змін. Це свідчить про стабільність попиту на цей товар. Даними державного управління статистики найвищі показники заготівлі продукції побічного лісокористування показують лісогосподарські підприємства Закарпатської, Житомирської та Львівської областей.

Науковці акцентують на тому, що однією із перешкод ефективного розвитку лісогосподарського сектору є непрозорість менеджменту лісового господарства. Неєфективна організація ведення лісового господарства, поєднання функцій державного управління і контролю у сфері використання, охорони, захисту лісового фонду і відтворення лісів із підприємницькою діяльністю призводить до неефективного господарювання, зростання витрат, відсутності інвестицій та, зрештою, до втрати перспектив розвитку не лише лісового господарства, а й деревообробної, меблевої та целюлозно-паперової галузей промисловості [6].

ВИСНОВКИ

На сьогодні є низка проблем у лісогосподарському комплексі Житомирської області. В першу чергу, це контроль за ефективним використанням лісових ресурсів. Важливо зупинити неконтрольовані рубки у лісових господарствах області. Це питання є актуальним і на решті території України тому вирішується централізовано. По-друге, ліси області вразливі до хвороб, шкідників та природних умов. Наразі ведуться роботи щодо захисту лісів з використанням біологічних засобів та методів. Проте, дослідивши тенденції лісокористування, можна стверджувати, що Житомирська область має потужний потенціал для виходу на міжнародні ринки лісогосподарської продукції.

Література:

1. Екологізація лісокористування в контексті подолання глобальних екологічних загроз: монографія / І.М. Сиякевич, А.М. Дейнека, А.А. Головка та ін.; Нац. лісотехн. ун-т України, Лісівнича акад. наук України; [за ред. І.М. Сиякевича]. — Львів: Камула, 2014. — 592 с.
2. Запоточний М.М. Рекреаційне лісокористування на північно-східному мегасхилі Українських Карпат [Текст]: автореф. дис. ... канд. с.-г. наук, спец. 06.03.03 / М.М. Запоточний;

наук. кер. І.Ф. Калущий; М-во освіти і науки України, ДВНЗ Нац. лісотехн. ун-т України. — Львів: [б. в.], 2015. — 19 с.

3. Лісові ресурси Житомирського обласного управління лісовим та мисливським господарством [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zt-lis.gov.ua/dovidka/lisovi-resursi.html>

4. Мешкова В.Л. Фундаментальні та прикладні дослідження проблем лісового господарства // Лісівнича академія наук України: Наукові праці. — Вип. 5 — 2007. — Львів: вид-во НУ "Львівська політехніка", 2007. — 22—28 с.

5. Хвойні дерева масово хворіють і сохнуть на Закарпатті [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=189497&cat_id=32888

6. Шлійко А. Сучасний еколого-економічний стан лісових ресурсів та перспективи ефективного їх використання / А. Шлійко // Галицький економічний вісник. — 2010. — № 3 (28). — С. 56—61.

References:

1. Syniakevych, I. M. Dejneka, A. M. Holovko, A. A. ta in. (2014), *Ekolohizatsiia lisokorystvuvannia v konteksti podolannia hlobal'nykh ekolohichnykh zahroz* [Ecologization of forest use in the context of overcoming global environmental threats], Kamula, Lviv, Ukraine.

2. Zapotochnyj, M. M. (2015), "Recreational forest use on the north-eastern megacillus of the Ukrainian Carpathians" Ph.D. Thesis, Forestry, DVNZ Nats. lisotekhn. un-t Ukrainy, Lviv, Ukraine.

3. Zhytomyr Regional Department of Forestry and Hunting (2017), "Forest resources of Zhytomyr regional forestry and hunting management" available at: <https://zt-lis.gov.ua/dovidka/lisovi-resursi.html> (Accessed 18 September 2018).

4. Mieshkova, V. L. (2007), "Fundamental and Applied Research of Forestry Problems", *Lisivnycha akademiia nauk Ukrainy: Naukovi pratsi*, vol. 5, pp. 22—28.

5. The official site of State Forestry Agency of Ukraine (2018), "Coniferous trees are massively ill and dry in Transcarpathia" available at: http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=189497&cat_id=32888 (Accessed 18 September 2018).

6. Shlijko, A. "Modern ecological and economic condition of forest resources and prospects of their effective use", *Halyts'kyj ekonomichnyj visnyk*, vol. 3 (28), pp. 56—61.

Стаття надійшла до редакції 23.09.2018 р.